

Design and validation of literacy curriculum model

Salman Akhash *,1

1 Assistant Professor of Educational Sciences, Farhangian University

Corresponding author: salmanakhash@yahoo.com

Received:2022/08/03 Accepted:2023/03/14

Abstract

Background and Objectives: The purpose of this research is to design and validate the literacy curriculum model.

Methods: This research is based on practical purpose and qualitative approach, research synthesis was used to design the curriculum and Delphi technique was used for validation. The research community consists of documents in the research synthesis section and individuals in the Delphi technique section. The documents include UNESCO reports, treatises, theses, articles, books, authentic and new research projects about literacy in Iran and the world, and people including literacy curriculum experts. For sample selection in the research synthesis section, the emphasis is on new and valid samples. In the accreditation section, 5 literacy curriculum specialists have been selected in a targeted method based on criteria. In the synthesis part of the research, the note sheet was used, and in the validation part, the semi-structured interview was used as a research tool.

Findings: At the end, the literacy curriculum template including elements such as goals, content, teaching-learning methods, evaluation and instructor was designed and modified and approved by literacy curriculum experts.

Conclusion: Considering the importance of the literacy course, the elements of the curriculum should be defined for the audience and trainers of this course and act according to the suggested model.

Keywords: Design, curriculum, literacy, accreditation.

طراحی و اعتباربخشی الگوی برنامه درسی سوادآموزی

سلمان آخش*^۱^۱ استادیار رشته علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان

*نویسنده مسئول: salmanakhash@yahoo.com دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۱۲ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۳

چکیده
زمینه و اهداف: هدف از انجام این پژوهش طراحی و اعتباربخشی الگوی برنامه درسی سوادآموزی است.
روش ها: این پژوهش بر اساس هدف کاربردی و به رویکرد کیفی است، برای طراحی برنامه درسی از سنتز پژوهی و برای اعتباربخشی از تکنیک دلفی استفاده شد. جامعه پژوهش در بخش سنتز پژوهی شامل اسناد و در بخش تکنیک دلفی از افراد تشکیل شده است. اسناد شامل گزارش‌های یونسکو، رساله‌ها، پایان‌نامه‌ها، مقالات، کتاب‌ها، طرح‌های پژوهشی معتبر و جدید راجع به سوادآموزی در ایران و جهان و افراد شامل متخصصان برنامه درسی دوره سوادآموزی هستند. برای انتخاب نمونه در بخش سنتز پژوهی تأکید بر نمونه‌های جدید و معتبر هست در بخش اعتباربخشی ۵ نفر از متخصصان برنامه درسی سوادآموزی به روش هدفمند مبتنی بر معیار انتخاب‌شده‌اند. در قسمت سنتز پژوهی از برگه یادداشت، فیش‌برداری و در بخش اعتباربخشی از مصاحبه نیمه ساختاریافته به‌عنوان ابزار پژوهش استفاده شده است.
یافته ها: در پایان الگوی برنامه درسی سوادآموزی شامل عناصری چون اهداف، محتوا، روش‌های یاددهی - یادگیری، ارزشیابی و مربی طراحی و به‌وسیله متخصصان برنامه درسی سوادآموزی اصلاح و تأیید گردید.
نتیجه گیری: با توجه به اهمیت دوره سوادآموزی باید عناصر برنامه درسی برای مخاطبان و آموزش دهندگان این دوره مشخص گردد و طبق الگوی پیشنهادی عمل گردد.
کلمات کلیدی: طراحی، برنامه درسی، سوادآموزی، اعتباربخشی.

مقدمه

نظام آموزش و پرورش یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین نظام‌های اجتماعی است که موضوع آن، انسان و تربیت اوست (صافی، ۱۳۹۱). طبق قانون اساسی ایران، برخورداری از نعمت آموزش و پرورش عمومی از حقوق مسلم افراد است. سوادآموزی و آموزش بزرگسالان از قرن هجدهم به‌عنوان نوعی خاص از آموزش مطرح گردید و در قرن نوزدهم و بیستم، به‌صورت بخشی مشخص و جداگانه از آموزش و پرورش رسمی توسعه یافت (باراکت، ۲۰۱۶).

پیشینه تاریخی آموزش سوادآموزی در جهان نشان می‌دهد که این امر در طول تاریخ به شکل‌های مختلفی مورد توجه قرار گرفته است. از مهم‌ترین اقدامات صورت گرفته می‌توان به تلاش‌های هاجینسون^۱ (۱۵۹۱-۱۶۴۳) برای سازمان‌دهی آموزش‌های سوادآموزی، تأسیس مدارس محلی در قرن هفدهم توسط کاتن ماتر^۲ (۱۷۲۸-۱۶۶۳)، تأسیس باشگاه بحث و گفت‌وگو توسط بنجامین فرانکلین^۳ (۱۷۹۰-۱۷۰۶) گسترش مدارس بزرگسالان در اواخر قرن هجدهم در آمریکا، ایجاد مراکز آموزشی حضوری در قرن نوزدهم، تأسیس انجمن آموزش بزرگسالان^۴ در سال ۱۹۲۶ در آمریکا، کنفرانس‌های بین‌المللی (کنفرانس کمبریج^۵، ۱۹۲۶، کنفرانس السینور^۶، ۱۹۴۹، کنفرانس مونترال^۷، ۱۹۶۸، کنفرانس تهران^۸، ۱۹۶۵، کنفرانس توکیو^۹، ۱۹۷۴، کنفرانس پاریس^{۱۰}، ۱۹۸۵ و کنفرانس هامبورگ^{۱۱}، ۱۹۹۷) اشاره کرد (نمارک و همکاران، ۲۰۱۱). در ایران نیز از همان ابتدای سکونت آریایی‌ها در ایران تا تعلیمات اکابر در سال ۱۲۸۶، آموزش سالمندان در سال ۱۳۲۲، آموزش بزرگسالان، سپاه دانش در سال ۱۳۴۱، کمیته ملی پیکار جهانی با بی‌سوادی در سال ۱۳۴۳، جهاد ملی سوادآموزی در سال ۱۳۵۴ و نهضت سوادآموزی در سال ۱۳۵۸ سوادآموزی مراحل مختلف تاریخی را طی کرده است (ابراهیم‌زاده، ۱۳۹۵). در حال حاضر در اسناد بالادستی، نقشه جامع علمی کشور، مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی و سیاست‌های فرهنگی و آموزشی در قانون و اهداف برنامه چهارم توسعه اقتصادی به آن توجه شده است. در حال حاضر در نظام آموزشی ایران سوادآموزی شامل سه دوره‌ی سوادآموزی، تحکیم سواد و دوره‌ی انتقال است. مرحله سوادآموزی شامل آموزش خواندن و نوشتن است که به‌منظور دستیابی افراد بی‌سواد ۱۰ ساله و بالاتر به حداقل سواد که سوم ابتدایی است طراحی می‌شود. مرحله تحکیم مرحله بین سوادآموزی و انتقال است، مجموعه فعالیت‌هایی است که فرصت استمرار و پایداری آموخته‌ها و کاربرد آن را برای کسانی که دوره سوادآموزی یا سوم ابتدایی را گذرانده‌اند مهیا می‌سازد. مرحله انتقال دوره‌ای است که فرصت ادامه تحصیل برای کسانی که دوره سوادآموزی را گذرانده‌اند یا کسانی که فاقد شرایط ادامه

1. Barakat

2. Hutchinson

3. Katen

4. Benjamin Franklin

5. Adult Education Association

6. Cambridge Conference

7. Al-Sinor Conference

8. Montreal Conference

9. Tokyo Conference

10. Paris Conference

0

11. Hamburg Conference

1

1. Neumark et al

2

تحصیل در نظام آموزش و پرورش رسمی هستند فراهم می‌سازد. این دوره معادل پایان دوره ابتدایی است و سوادآموز از مقطع ششم ابتدایی وارد مقطع متوسطه می‌شود (سازمان نهضت سوادآموزی، ۱۳۹۳). در تعریف نوین سواد، مجموعه توانایی‌ها و قابلیت‌هایی است که فرد را قادر می‌سازد تا با اعتمادبه‌نفس با مسائل اجتماعی و فردی مواجه شده و آن‌ها را به روش صحیح حل کند. ارتباط و تعامل سازنده‌ای با دیگران و محیط پیرامون برقرار نماید. آگاهانه و اختیاری در توسعه جامعه محلی و ملی مشارکت نماید. اطلاعات خود را مدیریت کند، دانش خود را توسعه دهد و با استفاده درست از آن‌ها زندگی خود را بهبود بخشد (یونسکو، ۲۰۱۵).

سواد یک حق انسانی و پایه و اساس آموزش و یادگیری مادام‌العمر است. سوادآموزی آموزش چندبعدی است که به افراد کمک می‌کند تا آگاهی، دانش مهارت‌های خویش را ارتقا دهد. گروه‌های سوادآموزی جامعه از بزرگسالانی هستند که به دلایل مختلف از دسترسی به سواد خواندن و نوشتن محروم بوده‌اند، لذا شناخت خصوصیات و نیازهای این گروه از مهم‌ترین اقدامات جهت تدوین و برنامه‌های آموزشی است (شریفیان و همکاران، ۱۳۹۸).

یکی از مسائل مهم اجتماعی که حکایت از پیشرفت جامعه دارد، مسئله سواد و سوادآموزی است، از شاخص‌های ارزیابی میزان توسعه‌ی آموزش و پرورش، میزان اهمیتی است که کشورها به سوادآموزی و آموزش بزرگسالان می‌دهند، سوادآموزی به‌عنوان بخش مهمی از نظام تعلیم و تربیت از اهمیت زیادی برخوردار است. آموزش‌های پایه و سواد، در افزایش توانمندی و سلامت جسمانی، روانی و اجتماعی افراد جامعه، مؤثر است. (باقر زاده و حسن نژاد، ۱۳۹۵).

مسئله بی‌سوادی یکی از مهم‌ترین مسائل جامعه بشری خصوصاً کشورهای جهانی سوم است. اهمیت این مسئله از این‌رو است که بی‌سوادی و حتی کم‌سوادی خود ریشه بسیاری از مسائل از جمله مسائل اقتصاد اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جوامع هست، امروزه نقش دانش و آگاهی در توسعه فنی، تکنولوژی اقتصادی و اجتماعی جوامع به‌خوبی آشکار است و گسترش آموزش و پرورش و کاهش در صد بی‌سوادی یکی از شاخص‌های مهم پیشرفت هر جامعه محسوب می‌شود (یونسکو، ۲۰۱۲).

در دهه‌های گذشته سوادآموزی بزرگسالان مورد توجه پژوهش‌های علمی و سازمان‌های جهانی قرار گرفته است. در اجلاس جهانی تعلیم و تربیت داکار، سواد به‌عنوان هدفی که در تمام کشورها باید به آن پرداخته شود، اشاره نموده است. در این اعلامیه به شش هدف در زمینه تعلیم و تربیت تأکید شده است که دو مورد از این اهداف به آموزش سواد در بزرگسالان مربوط است. هدف چهارم اشاره به سوادآموزی بزرگسالان و هدف ششم نیز خواندن و نوشتن و ریاضیات را به‌عنوان بخشی از برنامه‌های تعلیم و تربیت بزرگسالان ذکر می‌نماید (کیم، ۲۰۱۵).

در نظام آموزش و پرورش رسمی کشور ما، فعالیت‌های سازمان نهضت سوادآموزی به لحاظ مخاطب کم‌سواد و بی‌سواد که رقم قابل توجهی از جمعیت ۱۰ سال به بالا کشور را شامل می‌شود، از اهمیت خاص و قابل توجهی برخوردار است نیروی انسانی به‌عنوان اساسی‌ترین عامل توسعه محسوب می‌شود، بنابراین برای رسیدن به توسعه

1. UNESCO

2. Dakar World Education Summit

3. Kim

باید آموزش افراد را در اولویت قرارداد. سوادآموزی به عنوان فرصتی مناسب برای کسانی است که در زمان مقرر از آن محروم بوده‌اند، می‌تواند زمینه‌ساز رشد، پیشرفت و توسعه جامعه باشد (برقی، ۱۳۹۷). گسترش و تعمیم آموزش عمومی و فراهم کردن امکانات سوادآموزی، یکی از وظایف دولت‌هاست که علاوه بر پاسخ‌گویی به نیازهای اجتماعی و فرهنگی، می‌تواند زمینه‌ساز رشد و پیشرفت جامعه شود و در نتیجه رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را به دنبال داشته باشد (محمدی، ۱۳۹۶).

طراحی برنامه درسی سوادآموزی که مورد نظر در مطالعه حاضر است به این سؤال پاسخ می‌دهد که عناصر برنامه‌های درسی چه چیزهایی هستند و چه ارتباطی با یکدیگر دارند. درباره عناصر یا اجزای برنامه درسی میان صاحب نظران برنامه‌ریزی اتفاق نظر و اجماع وجود ندارد و دامنه وسیعی از یک تا ده عنصر را در برمی‌گیرد (فتحی و اجارگاه، ۱۲۷: ۱۳۸۸). از این رو پژوهش حاضر مبتنی بر عناصر چهارگانه تایلر شامل (هدف، محتوی، راهبردهای یاددهی یادگیری، ارزشیابی) و به دلیل مهم بودن نقش مربی این عنصر نیز بررسی شده است. به منظور بررسی پژوهش‌های انجام شده در این زمینه مجموعه‌ای از منابع اطلاعاتی در داخل و خارج از کشور مورد بررسی قرار گرفت. پژوهش‌های اندکی از سوی پژوهشگران داخلی برای برنامه درسی دوره سوادآموزی انجام شده است. پژوهشگرانی از جمله: آخش، ۱۳۹۹؛ قلتاش و همکاران، ۱۳۹۷؛ عباس پور و همکاران، ۱۳۹۶، محمدی، ۱۳۹۶؛ یوسفی ورنجدوست، ۱۳۹۴؛ ابراهیم‌زاده و محمد داودی، ۱۳۸۸؛ بدری گرگری و همکاران، ۱۳۸۸؛ استریت و همکاران، ۲۰۱۵؛ مورشتاین و اسمارت، ۲۰۱۲، بورگس، ۲۰۱۱ در مطالعات خود به بررسی ابعاد سوادآموزی و نیازهای سواد آموزان پرداخته‌اند. ولی همان‌طور که ذکر شد راجع به طراحی برنامه درسی سوادآموزی در داخل کشور هیچ پژوهشی به آن نپرداخته است، همچنین تمرکز مطالعات انجام شده بر مطالعه تطبیقی و یا محدود به استان خاصی بوده است. در پژوهش‌های خارج از کشور نیز از آنجایی که بافت‌های فرهنگی و اجتماعی کشورها باهم متفاوت هستند، در نتیجه الگو و ساختار واحدی در حوزه سوادآموزی وجود ندارد. آموزش سوادآموزی فرایندی مداوم است و توجه به برنامه درسی این دوره و اینکه چه دانش و نگرش و مهارتی لازم و ضروری است از اهمیت بالایی برخوردار است. نظر به اینکه مخاطبان اصلی برنامه‌های آموزشی سازمان نهضت سوادآموزی، بی‌سوادان و کم‌سوادان ۴۹ - ۱۰ ساله هستند، بنابراین، طراحی یک الگوی منسجم از عناصر برنامه درسی برای این دوره حائز اهمیت شایانی است. از این رو این پژوهش به دنبال طراحی و اعتباربخشی برنامه درسی سوادآموزی است و در صدد است تا بر اساس الگوی برنامه درسی تایلر عناصر اصلی برنامه درسی را در آن بگنجانند تا بتواند پاسخگوی نیازهای سواد آموزان باشد.

سؤال‌های پژوهش

- ۱- اهداف و مقاصد مطلوب نهضت سوادآموزی کدام‌اند؟
- ۲- محتوا و فعالیت‌های مطلوب نهضت سوادآموزی کدام‌اند؟
- ۳- راهبردهای یاددهی-یادگیری مناسب نهضت سوادآموزی کدام‌اند؟
- ۴- روش‌های ارزشیابی مطلوب نهضت سوادآموزی کدام‌اند؟
- ۵- ویژگی‌های مربی نهضت سوادآموزی کدام‌اند؟

1. Morstain&Smart

2 . Burgess

روش پژوهش

پژوهش حاضر بر اساس هدف کاربردی است و مبتنی بر رویکرد کیفی است به گونه‌ای که برای طراحی برنامه درسی سوادآموزی از روش سنتز پژوهی^۱ و برای اعتباربخشی الگوی به دست آمده از تکنیک دلفی^۲ استفاده شد. سنتز پژوهی شکل خاصی از مرور پژوهش^۳ است که تنها توصیفی، آگاهی‌دهنده و یا ارزیابانه نیست، بلکه ارتباط‌دهنده^۴ نیز است (میزه، پاپ^۵ و پویی^۶، ۲۰۰۵). سنتز اشاره به ساخت یک کل درون چیزی، فراتر از دلالت بخش‌های مجزا دارد (نوبلیت^۷ و هار^۸؛ ۱۹۸۸، ص ۲۸). هدف از سنتز پژوهی تولید دانش جدید از طریق روشن ساختن روابط و تنش‌ها و اختلافات بین گزارش‌های مطالعات منفردی است که بیش از این دیده نشده‌اند. این روش شامل انتخاب هدفمند، مرور، تحلیل و ترکیب گزارش‌های پژوهشی دست‌اول^۹ در یک موضوع مشابه است (سیوری^{۱۱}، ۲۰۱۱). تکنیک دلفی فرایندی ساختاریافته برای جمع‌آوری و طبقه‌بندی دانش موجود در نزد گروهی از کارشناسان و خبرگان است که از طریق توزیع پرسشنامه‌هایی در بین این افراد و بازخورد کنترل‌شده پاسخ‌ها و نظرات دریافتی صورت می‌گیرد. درحالی‌که اکثر پیمایش‌ها سعی در پاسخ به سؤال چه هست دارند دلفی به سؤال چه باید باشد پاسخ می‌دهد (پاول^{۱۲}، ۲۰۰۳).

جامعه، نمونه، روش نمونه‌گیری و ابزار پژوهش: جامعه پژوهش شامل اسناد و افراد هست. اسناد شامل گزارش‌های یونسکو، رساله‌ها، پایان‌نامه‌ها، مقالات، کتاب‌ها، طرح‌های پژوهشی معتبر و جدیدی که در ایران و جهان راجع به دوره سوادآموزی وجود دارد و محقق درصدد مطالعه آن‌هاست. افراد مربوط به اعتباربخشی پژوهش است که شامل متخصصان برنامه درسی دوره سوادآموزی هستند. برای انتخاب نمونه در بخش سنتز پژوهی تأکید بر نمونه‌های جدید و معتبر هست و محدودیتی در انتخاب آن‌ها وجود ندارد. در بخش دوم پژوهش که مربوط به اعتباربخشی است ۵ نفر از متخصصان برنامه درسی سوادآموزی به روش هدفمند انتخاب شده‌اند. در این پژوهش در بخش سنتز پژوهی از ابزارهایی چون برگه یادداشت، فیش‌برداری و بخش اعتباربخشی از مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شده است.

شیوه جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات پژوهش: در مطالعه حاضر برای رعایت ملاک شمول تلاش شد که تمامی منابع نوشتاری (چاپی/الکترونیکی) معتبر و دست‌اول در حوزه موضوع پژوهش مورد مطالعه قرار گیرد. برای جلوگیری از ابهام و دوپهلو بودن اصطلاحات از متخصصین حوزه برنامه درسی و همچنین مترجمین در معادل‌یابی کلمات و اصطلاحات کلیدی کمک و مشورت گرفته شد. در ارتباط با معیار عملی بودن، با توجه به اینکه هدف در مطالعه حاضر ارائه یک برنامه درسی جدید برای دور سوادآموزی است که در آن، در خصوص

1. research synthesis

2. Delphi technique

3. research review

4. connective

5. Mays, N.

6. Pope, C.

7. Popay, J.

8. Noblit, G. W.

9. Hare, R. D.

1 . primary research 0

1 . Suri, H. 1

1 . Powell 2

عناصر برنامه درسی تصمیم‌گیری شد، طبیعتاً مطالعه حاضر از ویژگی عملی بودن برخوردار است. برای رسیدن به توافق جمعی و اجماع در خصوص نتیجه پژوهش بین متخصصان برنامه درسی نیز از تکنیک دلفی استفاده شد که در ادامه (در بخش اعتباربخشی الگو) به آن پرداخته شده است.

سنتز پژوهشی حاضر در شش مرحله (اقتباس از گاف، ۲۰۱۳) انجام شد.

مرحله اول؛ تعیین معیارهای ورود: برای اینکه مطالعه‌ای بتواند در یک سنتز پژوهشی مورداستفاده قرار گیرد باید دارای یک سری ویژگی‌ها باشد. به این ویژگی‌ها که بر اساس هدف و یا سؤال سنتز پژوهشی تعیین می‌شوند، معیارهای ورود یا شایستگی گفته می‌شود. معیارهای ورود در سنتز پژوهشی حاضر به شرح بوده است: معیارهای ورود: *حیطه جغرافیایی:* سراسر دنیا؛ *زبان گزارش‌های پژوهشی:* انگلیسی و فارسی؛ *سال انتشار:* با توجه به اینکه پژوهش حاضر به دنبال شناسایی و مطالعه تمامی رویکردها و نظریه‌ها در خصوص سوادآموزی هست، در قسمت مبانی نظری سعی شد برای طراحی برنامه بیشتر به پژوهش‌های جدید ۱۳۸۵ تاکنون (۱۴ سال اخیر) توجه بیش‌تری شده است؛ *نوع سند:* پژوهش‌هایی معتبری که به چاپ رسیده باشند و دارای متن کامل باشند؛ *روش‌شناسی:* شامل پژوهش‌های نظری، تجربی و مروری بوده است.

مرحله دوم؛ جستجو: در این مرحله ابتدا کلیدواژه‌ها تعیین و تعریف شد. با توجه به اینکه مطالعه حاضر به دنبال سنتز نظریه‌ها و رویکردها در حوزه سوادآموزی هست که به بررسی برنامه درسی دوره سوادآموزی و عناصر آن در کشورهای مختلف پرداخته است، لذا دامنه این پژوهش‌ها بسیار گسترده است. برای جستجو^۴ کلیدواژه‌ها از طریق پایگاه‌های اطلاعاتی خارجی و داخلی مطالعات و منابع موردنظر، بازیابی شدند؛ که از جمله مهم‌ترین این کلیدواژه‌ها، می‌توان به موارد زیر اشاره داشت:

کلیدواژه‌های انگلیسی:

Curriculum, education, literacy, literacy curriculum;

کلیدواژه‌های فارسی:

برنامه درسی، آموزش، سوادآموزی، برنامه درسی سوادآموزی.

سپس از طریق پایگاه‌های اطلاعاتی خارجی (Sage, Taylor & Francis, Springer, ScienceDirect, PsycInfo, ProQuest, Wiley) و داخلی (بانک اطلاعات نشریات کشور، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، پایگاه مجلات تخصصی نور) مطالعات و منابع موردنظر، بازیابی شدند. در این مرحله ۵۴ مطالعه ثبت شد.

مرحله سوم؛ غربالگری: برای اطمینان از این‌که پژوهش‌هایی که در مرحله جستجو شناسایی و انتخاب شده بودند، از معیارهای ورود (مرحله اول) برخوردار می‌باشند، در یک فرایند غربالگری دومرحله‌ای^۵ داوری و گزینش شدند. بدین‌صورت که ابتدا چکیده گزارش پژوهش‌ها بررسی و در مرحله بعد، از بین پژوهش‌های باقی‌مانده، جهت بررسی دقیق‌تر و عمیق‌تر، متن کامل پژوهش‌ها موردبررسی قرار گرفت، پس از اتمام مرحله غربالگری، ۳۷ مطالعه برای ورود به مرحله بعد باقی ماند.

1. Gough, D.

2. Inclusion (eligibility) criteria

3. Full Text

4. search

5. two stage screening

مرحله چهارم؛ کدگذاری و نقشه‌برداری: هرچند معیارهای ورود و غربالگری را می‌توان شکلی از سنجش پژوهش‌ها دانست اما سنجش واقعی بعد از مرحله کدگذاری^۱ و نقشه‌برداری^۲ اتفاق می‌افتد چرا که تنها بعد از این مرحله هست که اطلاعات کافی برای مرحله ارزیابی پژوهش‌ها (مرحله پنجم) موجود است (گاف، ۲۰۰۷). در این مرحله، پژوهش‌های غربال‌شده، بر اساس ویژگی‌های آن‌ها همچون طرح و روش، سؤالات و متغیرهای وابسته، نوع مداخله، جامعه و نمونه، روش‌های گردآوری و تحلیل داده‌ها و یافته‌ها، بررسی و تشریح شدند. از اطلاعات گردآوری‌شده در این مرحله برای ارزیابی اسناد و مطالعات بر اساس معیارهای کیفیت و ارتباط (مرحله پنجم) استفاده شد. همچنین از اطلاعات به‌دست‌آمده در این مرحله، جهت طبقه‌بندی و شناسایی زیر مقوله‌ها (مرحله ششم) نیز استفاده شد.

مرحله پنجم؛ ارزیابی: در این مرحله، پژوهش‌ها بر اساس دو معیار کلی کیفیت^۳ و مرتبط بودن^۴ (متناسب باهدف بودن)^۵ (گاف، ۲۰۰۷) مورد تحلیل و واکاوی انتقادی قرار خواهند گرفت. بدین معنا که پژوهش‌ها از طریق سؤالاتی چون: آیا تمرکز پژوهش باهدف سنتز پژوهی حاضر سازگار است؟ آیا با توجه به ویژگی‌های پژوهش (ازجمله ویژگی‌های نمونه، ماهیت مداخله، نوع ابزار استفاده‌شده و ...) می‌توان آن را متناسب با سؤال سنتز پژوهی حاضر دانست؟ آیا روشی که در پژوهش برای پاسخ به سؤال/ها انتخاب‌شده بود، مناسب است؟ آیا پژوهش به‌خوبی اجرا شد؟ آیا داده‌ها به‌خوبی تحلیل یا تفسیر شده است؟ مورد داوری قرار گرفت و در نهایت معتبرترین و مرتبط‌ترین آن‌ها، انتخاب شدند. در پایان این مرحله ۲۲ پژوهش برای سنتز انتخاب شد.

مرحله ششم؛ سنتز: سنتز تجمیعی^۶ و سنتز ترکیبی^۷، دو رویکرد اصلی در سنتز پژوهی است. سنتز پژوهی تجمیعی به دنبال جمع‌کردن^۸ (مجموع کردن) یافته‌های پژوهش‌های دست‌اول برای آزمون نظریه‌ها یا فرضیه‌ها است. این نوع سنتز که عموماً شکل قیاسی^۹ دارند، به دنبال ترکیب کردن^{۱۰} مطالعات همگن^{۱۱} می‌باشند. در مقابل، سنتز پژوهی ترکیبی که رویکرد مطالعه حاضر هست، فرایندی تفسیری^{۱۲} است که مستلزم بررسی الگوها در داده‌ها یا تفسیر مفاهیم جهت تولید سطح بالاتری از تبیین‌ها^{۱۳} است. این رویکرد را می‌توان به موزاییکی تشبیه نمود که در آن یافته‌های مطالعات برای ایجاد یک کل منسجم، در یکدیگر جای می‌گیرند.

-
1. Coding	
2. Mapping	
3. Quality	
4. relevance	
5. fitness for purpose	
6. aggregative synthesis	
7. configurative synthesis	
8. add up	
9. aggregate	
1. deductive	0
1. Combining	1
1. Homogeneous Studies	2
1. interpretive process	3
1. higher level explanations	4
1. slot	5

یافته ها

پرسش اول پژوهش: اهداف و مقاصد مطلوب نهضت سوادآموزی کدامند؟

هدفها در تعیین و هماهنگ ساختن برنامه‌ها و فعالیت‌های آموزشی و پرورشی، مشخص کردن راه و روش‌های آموزش، ارزشیابی برنامه‌ها، کار و کوشش معلم و شاگرد و میزان پیشرفت، نقش اساسی دارند (ملکی، ۱۳۸۹). ضرورت شکل‌گیری سوادآموزی و دلایل آموزشی و علمی گوناگون در زمینه بازدهی آن‌ها برای سواد آموزان و جامعه، اهداف مشخصی را در هر یک از این دوره‌ها به ذهن می‌آورد.

جدول (۱): اهداف سوادآموزی

اهداف اصلی	اهداف جزئی
اهداف علمی	خواندن، نوشتن، حساب کردن، رشد و توسعه زبان و گفتار، مهارت‌های گوش دادن، نحوه مطالعه و فهم مطالب، ایجاد آگاهی در جامعه، تشویق بی‌سواد برای شرکت در دوره‌های سوادآموزی، ایجاد انگیزه در سواد آموزان، فراهم کردن زمینه‌های تداوم آموزش و گسترش سواد، ریشه‌کن کردن بی‌سوادی (قلناش و همکاران، ۱۳۹۷).
اهداف شناختی	رشد و توسعه یادگیری، رشد فرایندها و مهارت‌های شناختی پایه، رشد حواس پنج‌گانه، افزایش تمرکز، تقویت روحیه پرسشگری، رشد توالی تفکر، رشد حل مسئله و توانایی استدلال کردن، تجزیه و تحلیل، تصمیم‌گیری، قضاوت کردن (عباس پور و همکاران، ۱۳۹۶).
اهداف عاطفی	بیان احساسات، خودکنترلی، آگاهی از خود، پرورش خودپنداری و نگرش مثبت، رشد توانایی در تصمیم‌گیری، رهبری، خودآگاهی، همدلی، تقویت خودباوری و اعتماد به نفس (تورانی، ۱۳۹۴).
اهداف اجتماعی	شناخت هویت خود و جامعه، احترام به دیگران، جرئت نه گفتن، ارتباط با دیگران، مسئولیت‌پذیری، مشارکت، شناخت هنجارها و ارزش‌های جامعه، شناخت آسیب‌های اجتماعی، آشنایی با حقوق شهروندی و قوانین اجتماعی، آشنایی با شیوه همسر داری و ازدواج، مسائل زناشویی، شیوه فرزند پروری، همکاری و مشورت (یونسکو، ۲۰۱۵).
اهداف اقتصادی	آشنایی با مشاغل مختلف، کار، نحوه سرمایه‌گذاری، مهارت در مدیریت اقتصاد خانواده، آشنایی با الگوهای صرفه‌جویی و نحوه مصرف صحیح، آگاهی از تقویت شغلی، رشد حرفه‌ای، حقوق، مزایا و پاداش‌ها (یونسکو، ۲۰۱۲).
اهداف فرهنگی	شناخت کشور و تمدن آن، شناخت آداب و رسوم قومیت‌های مختلف، آشنایی با بناهای ملی و اماکن تاریخی، شناخت شخصیت‌ها و مشاهیر، زبان فارسی، میراث فرهنگی، تقویت حس ملی و عشق به وطن، ارزش‌های مساوی افراد، تساوی بین جنسیت‌ها.
اهداف سیاسی	آشنایی با نقش و وظایف دولت، شناخت کشورهای همسایه، آگاهی از قانون اساسی، شناخت مجلس و وظایف نمایندگان، مشارکت.
اهداف معنوی و دینی	خداشناسی، شناخت پیامبران و امامان، پرورش فضایل دینی و معنوی، شناخت نعمت‌های خداوند، آشنایی با آموزه‌های دینی و مذهبی، احترام به ادیان و مذاهب مختلف، تقویت حس دینی. خداشناسی، دانستن احکام دینی، اصول و فروع دین، آشنایی با حفظ و روخوانی قرآن کریم (سازمان سوادآموزی، ۱۳۹۳).

اهداف بهداشت ایمنی	پرورش عادات بهداشتی سالم، آموزش نکات ایمنی، آشنایی سوادآموزان با بیماری‌های خطرناک و پیشگیری از آن‌ها، ارائه نکات بهداشت تغذیه، بهداشت فردی و راهکارهای سلامتی، آداب و مهارت‌های زندگی سالم.
اهداف مبتنی بر محیط‌زیست	آگاهی از محیط‌زیست، شناخت طبیعت، گیاهان، درختان، جانوران، علاقه و انس با طبیعت و حفظ آن، آگاهی از فواید محیط‌زیست، آشنایی با عوامل آلودگی هوا، روش‌های حفظ و نگهداری طبیعت، آشنایی از فواید گونه‌های گیاهی و جانوری، ارائه اطلاعات در ارتباط با زلزله، سیل و آتش‌سوزی (تورانی، ۱۳۹۴).
اهداف مبتنی بر فناوری	شامل آشنایی تدریجی با کامپیوتر، فناوری اطلاعات و ارتباطات، رسانه‌های جمعی، فضای‌های مجازی و معایب و مزایای آن، آشنایی و استفاده از تلفن همراه، کامپیوتر، اینترنت.
اهداف جسمانی	آشنایی با فواید و اهمیت ورزش و شناخت اعضای بدن، آگاهی از روش‌های حفظ سلامت جسمی و روحی و شاد زیستن.
اهداف هنری	آشنایی با صنایع‌دستی، خیاطی، قالیبافی، معماری، خوشنویسی، نقاشی و طراحی، رشد و توسعه خلاقیت و زیبایی (آتشک، ۱۳۹۰).

پرسش دوم پژوهش: محتوا و فعالیت‌های مطلوب نهضت سوادآموزی کدام‌اند؟

پس از انتخاب هدف، محتوای برنامه درسی انتخاب و سازمان‌دهی می‌شود، محتوا توصیف است از آنچه باید آموزش داده شود لذا، انتخاب محتوای مناسب نه تنها موجب تحقق اهداف برنامه آموزشی می‌شود بلکه باعث رشد توانایی‌ها، مهارت‌ها و نگرش‌های فراگیرنده خواهد شد. (فتحی‌واجارگاه، ۱۳۸۸). از جمله معیارهای انتخاب محتوا می‌توان به تناسب محتوا با فرهنگ و ایدئال جامعه، تناسب محتوا با پیشرفت‌های علمی، تناسب محتوا با مسائل و نیازهای جامعه ملی و محلی، تناسب محتوا با توانایی‌ها و استعدادهای یادگیرندگان، تناسب محتوا با نیازها و رغبت‌های فراگیران، تناسب محتوا با زندگی واقعی فراگیران، تناسب محتوا با یادگیری‌های بعدی فراگیران و تناسب محتوا با قانون‌مندی‌های برنامه‌ریزی اشاره داشت. (مهرمحمدی، ۱۳۹۱).

جدول (۲): محتوا و فعالیت‌های سوادآموزی

محتوا	فعالیت‌های مربوطه
رویکرد کلی در محتوا سوادآموزی به صورت تلفیقی پیشنهاد می‌گردد. همچنین در به‌کارگیری محتوا باید اصول استمرار، توالی و ارتباط موضوعات با همدیگر رعایت شود.	
آموزش زبان فارسی	حروف الفبا، خواندن، نوشتن، زبان‌آموزی، آواها، هجاها، جمله‌سازی، شعر، قصه، داستان.
آموزش قرآن	رشد و توسعه یادگیری، رشد فرایندها و مهارت‌های شناختی پایه، رشد حواس پنج‌گانه، افزایش تمرکز، تقویت روحیه پرسشگری، رشد توالی تفکر، رشد حل مسئله و توانایی استدلال کردن، تجزیه و تحلیل، تصمیم‌گیری، قضاوت کردن (یونسکو، ۲۰۱۵).
آموزش علوم اجتماعی	شناخت هویت خود و جامعه، احترام به دیگران، ارتباط با دیگران، نهاد خانواده، مسئولیت‌پذیری، مشارکت، شناخت هنجارها و ارزش‌های جامعه، شناخت آسیب‌های اجتماعی، آشنایی با حقوق شهروندی و قوانین اجتماعی، مهارت‌های زندگی و تشکیل خانواده، دولت و نقش و وظایف آن، ساختار جامعه (اکساکال، ۲۰۱۵).
آموزش ریاضی	شناخت اعداد، حساب کردن، انجام چهار عمل اصلی و کاربرد آن در زندگی، مفاهیم محیط و مساحت و ارتفاع، مفهوم فاصله، اندازه، زمان.

آموزش جغرافیا	شناخت مرزهای ایران، همسایگان ایران، وضعیت آب‌وهوایی، مکان‌شناسی، محیط اطراف، شهرها و استان‌های مختلف.
آموزش تاریخ	آشنایی با تاریخ کشور، تمدن ایرانی اسلامی، آداب‌ورسوم‌ها، سرگذشت پادشاهان و دولت‌های گذشته، آثار و میراث و شخصیت‌های ملی و تاریخی.
آموزش اقتصادی	مشاغل مختلف، کار، نحوه سرمایه‌گذاری، مهارت در مدیریت اقتصاد خانواده، نحوه مصرف صحیح، حقوق، مزایا و پاداش‌ها، صنایع و اشتغال، آشنایی با تحریم، صادرات، تجارت (محمدی، ۱۳۹۶).
آموزش قرآن و زبان عربی	آشنایی با حروف عربی، آشنایی با لغات، آیات و سوره‌های قرآنی، روخوانی و روان خوانی قرآن، درک و فهم معانی قرآنی.
آموزش دینی	خداشناسی، شناخت پیامبران و امامان، پرورش فضایل دینی و معنوی، شناخت ادیان و مذاهب مختلف، دانستن احکام دینی، اصول و فروع دین.
آموزش علوم تجربی	مشاهده، تحقیق، طبقه‌بندی، فرضیه‌سازی، شناخت گیاهان، جانوران، محیط‌زیست، بهداشت فردی و جمعی، پیشگیری از بیماری‌ها، حفظ محیط‌زیست، حوادث طبیعی سیل، زلزله، آتش‌سوزی و راه مقابله با آن (حکیمی، ۱۳۹۴).
آموزش فناوری	آموزش کار با کامپیوتر، کارکرد رسانه‌های جمعی، شناخت فضای های مجازی، استفاده از ظرفیت های از تلفن همراه، کامپیوتر، اینترنت (یونسکو، ۲۰۱۲).
آموزش علوم ورزشی	آشنایی با فواید و اهمیت ورزش و شناخت اعضای بدن، آگاهی از روش‌های حفظ سلامت جسمی و روحی و شاد زیستن، مهارت‌های حرکتی، شناسایی ورزش‌های انفرادی و جمعی، شناسایی چهره‌ها و قهرمانان ملی، آموزش رشته‌های ورزشی (برقی، ۱۳۹۷).
آموزش هنر و موسیقی	آموزش صنایع‌دستی، خیاطی، قالیبافی، معماری، موسیقی، خط، خوشنویسی، نقاشی و طراحی، رشد و توسعه خلاقیت و زیبایی (یوسفی و رنج دوست، ۱۳۹۶).
آموزش زبان خارجه	حروف الفبای انگلیسی، واژه‌های پرکاربرد، آموزش مهارت‌های اولیه و لغات.

پرسش سوم پژوهش: راهبردهای یاددهی-یادگیری مناسب نهضت سوادآموزی کدام‌اند؟

عنصر دیگر برنامه درسی سوادآموزی، راهبردهای یاددهی-یادگیری است که قبل از انتخاب مواد آموزشی باید به آن توجه شود. انتخاب راهبردهای مناسب در فرایند یاددهی-یادگیری، تسهیل‌کننده انتقال دانش و اطلاعات و فرایندهای یادگیری فراگیران خواهد بود (شعبانی، ۱۳۹۳).

جدول (۳): راهبردهای یاددهی-یادگیری در سوادآموزی

توضیح راهبرد	راهبرد
<p>هدف نهایی آموزش سواد آموزان، احیای استعدادهای نهفته و بازسازی و بهسازی زمینه‌های نقش‌آفرینی افراد در ابعاد مختلف فردی و اجتماعی است؛ لذا بهره‌گیری از روشی که بسترساز، تسهیل‌کننده و درعین‌حال محرک فرآیند یادگیری در سواد آموزان باشد، نسبت به سایر روش‌های موجود مؤثر خواهد بود. روش بارش مغزی ایده‌های ممکن را در ارتباط با نیازهای خاص آنان موردتوجه قرار می‌دهد. در این روش همه‌ی نظریات در جمع‌بندی مورداستفاده قرار می‌گیرند. بارش فکری وقتی مورداستفاده قرار می‌گیرد که می‌خواهید تفکر گسترده و خلاقیتی را درباره مسئله‌ای تشویق کنید، به فراگیران یاد می‌دهد که بدون توجه به اینکه موردانتقاد قرار گیرند یا منفعل شوند، ایده‌های خود را ارائه دهند (شعبانی، ۱۴۰۰).</p>	<p>راهبرد بارش مغزی</p>
<p>راهبرد نمایش (تصویر، فیلم و اشیاء): یک‌روند علمی، گروهی و فعالیتی لذت‌بخش است که در آن مربی با تشخیص توانایی‌ها و نیازهای سواد آموزان و با کمک خودشان، مفهومی را در قالب نمایش آموزش می‌دهد.</p>	<p>راهبرد نمایش</p>
<p>راهبرد اکتشافی (فرصت کنکاش و جست‌وجو دادن به سواد آموزان): سواد آموزان درباره مردم و محیط پیرامونشان به‌طور طبیعی کنجکاو هستند. وقتی این کنجکاوی موردحمایت قرار گیرد سواد آموزان به‌صورت خودانگیخته شروع به گردآوری اطلاعات، تحقیق و تجربه می‌نمایند. درروش یادگیری اکتشافی مربی مستقیماً موضوع‌های درسی را به فراگیران آموزش نمی‌دهد، بلکه آنان را وامی‌دارد تا خودشان به کشف و ساختن دانش بپردازند. فرآیندی است که فراگیر طی آن باید مسئله موردنظر را مشخص کند، راه‌حل‌های ممکن را برای آن در نظر گیرد، این راه‌حل‌ها را با توجه به شواهد آزمایش کند و با توجه به این آزمایش‌ها نتیجه‌گیری‌های مناسبی به دست آورد؛ و سرانجام به قوانین کلی و قابل‌تعمیم برسد (سلیمانی و کریمی، ۱۳۹۷).</p>	<p>راهبرد اکتشافی</p>
<p>گردش علمی: فعالیتی است که برای درگیر ساختن سواد آموزان با تجربیات یادگیری نوآورانه مشارکتی در محیطی جدید طراحی شده است. به عبارتی بازدیدهای از پیش طراحی شده به‌منظور بازدید از مکان‌هایی جالب و دیدنی خارج از کلاس درس، نظیر کارخانه‌ها، دانشگاه‌ها، پروژه‌های کشاورزی، موزه‌ها و دفاتر نمایندگی است. هدف از گردش علمی این است که فراگیران بتوانند آنچه را که در کلاس آموخته‌اند در عمل و به‌گونه‌ای ملموس از نزدیک ببینند. همچنین به فراگیر امکان می‌دهد که از طریق مشاهده طبیعت، وقایع، فعالیت‌ها، اشیاء و مردم تجزیه علمی به دست آورد. در گردش علمی فراگیران با مشاهده واقعیت‌ها می‌توانند مفاهیمی را که در کلاس مورد بحث قرار می‌گیرد، بهتر در ذهن خود پیروانند و مربی می‌تواند با استفاده از این شیوه کنجکاوی فراگیران را درباره موضوعی خاص برانگیزد (سازمان نهضت، ۱۳۹۳).</p>	<p>راهبرد گردش علمی</p>
<p>راهبرد بحث گروهی: روشی است که بر اساس فعالیت‌های گروهی سواد آموزان سازمان‌دهی می‌شود و در آن فرصت‌ها و موقعیت‌های آموزشی به‌گونه‌ای است که سواد آموزان تشویق می‌شوند ایده‌های خود را بیان کنند. این روش به فراگیران فرصت می‌دهد تا نظرها، عقاید تجربیات خود را به دیگران در میان بگذارند و اندیشه‌های خود را با دلایل هستند بیان کنند.</p>	<p>راهبرد بحث گروهی</p>

<p>راهبرد حل مسئله: مربی می‌تواند با در نظر گرفتن فعالیت‌های متفاوتی ذهن سوادآموز را درگیر موضوعات مختلفی بکند و بیشتر نقش راهنما را برای سوادآموز ایفا کند تا او از طریق استدلال به جواب برسد.</p> <p>حل مسئله فرآیندی است برای کشف توالی و تربیت صحیح راه‌هایی که به یک‌راه حل منتهی می‌شود. عامل اصلی در حل مسئله عبارت است از کاربرد تجربه قبلی فرد برای رسیدن به راه‌حل و پاسخی که پیش از آن برای ناشناخته بوده است. در این روش، فراگیران با بهره‌گیری از تجارب و دانسته‌های پیشین خود، درباره رویدادهای محیط خود می‌اندیشند تا مشکلی را که با آن مواجه شده‌اند به نحو قابل قبولی حل کنند (اورنشتاین، ۲۰۱۲).</p>	<p>راهبرد حل مسئله</p>
<p>راهبرد یادگیری مشارکتی: در این راهبرد سواد آموزان در زمینه‌های مختلف باهم فعالیت می‌کنند و به کمک راهنمایی‌های مربی از همدیگر و باهم یاد می‌گیرند.</p> <p>یادگیری مشارکتی به روشی گفته می‌شود که در آن یادگیرندگان در گروه‌های کوچک باهم کار می‌کنند و برای دستاوردهای جمعی‌شان مورد تقویت قرار می‌گیرند. ویژگی مهم این روش آن است که در مورد آن اعضای گروه باهم کار می‌کنند تا به هدف مشترکی برسند که هم کل گروه و هم تک‌تک اعضای گروه از آن سود می‌برند.</p>	<p>راهبرد یادگیری مشارکتی</p>
<p>راهبرد پرسش و پاسخ: یکی از ویژگی‌های سواد آموزان پرسش‌های زیادی است که ذهن آن‌ها را درگیر می‌کند، مربی باید با در نظر گرفتن شرایط سنی این سواد آموزان و با استفاده از این راهبرد هم آن‌ها را به جواب برساند و هم روحیه پرسشگری را در آن‌ها تقویت کند.</p> <p>در این روش فراگیر تلاش می‌کند با کوشش‌های ذهنی، از معلوم به مجهول برسد. در روش پرسش و پاسخ نیز مربی هنگام جلب توجه فراگیر به مطلب یا درس جدید مستقیماً به بیان مطلب نمی‌پردازد، بلکه به طرح سؤال‌های برنامه‌ریزی شده فعالیت ذهنی فراگیران را در مسیر مطالب و مفاهیم جدید قرار داده آن‌ها را هدایت می‌کند تا خودشان به کشف مفاهیم جدید توفیق یابند (اورنشتاین، ۲۰۱۲).</p>	<p>راهبرد پرسش و پاسخ</p>
<p>ایفای نقش، هم به‌عنوان الگو و هم به‌منزله روش، برای تجسم عینی موضوعات و درس‌هایی به کار می‌رود که برای نمایش مناسب باشند. مربی می‌تواند در درس‌های علوم اجتماعی و نمایش برخی مهارت‌ها و نمایش‌هایی که پیام اخلاقی و تربیتی دارند، از این الگو استفاده کند. در الگوی ایفای نقش، فراگیران با راهنمایی مربی، موضوعی را به روش‌های مختلف، با نمایشی کوتاه اجرا می‌کنند. از ویژگی‌های الگوی ایفای نقش این است که مشاهده‌کنندگان با عملیات نمایشی و ایفاگران نقش، ارتباط عاطفی برقرار کنند، با هیجان، عملیات نمایشی هم‌کلاسان خود را می‌بینند و در احساسات با آن‌ها سهیم می‌شوند؛ هدف این روش، رشد همدلی با دیگران و بررسی مسائل و واقعیت‌ها و ارزش‌های اجتماعی در عمل است (شعبانی، ۱۴۰۰).</p>	<p>راهبرد ایفای نقش</p>
<p>در راهبرد تلفیقی ممکن است مربی و سواد آموزان از چندین روش استفاده کنند. به‌طور مثال هم‌زمان از روش سخنرانی، پرسش و پاسخ و حل مسئله استفاده کنند.</p>	<p>راهبرد تلفیقی</p>

پرسش چهارم پژوهش: روش‌های ارزشیابی مطلوب نهضت سوادآموزی کدام اند؟

آخرین عنصر برنامه درسی، ارزشیابی است. فرایند برنامه درسی با ارزشیابی شروع می‌شود و با آن پایان می‌یابد، چراکه نیازسنجی آموزشی، در آغاز فرایند برنامه، خود، ارزشیابی است و پس از اجرای برنامه جهت حصول از دست‌یابی به اهداف تنظیمی به آن پرداخته می‌شود.

جدول (۴): شیوه‌های ارزشیابی در سوادآموزی

نوع ارزشیابی	توضیح
ارزشیابی کمی	از آزمون‌های عینی، استاندارد، تستی، کوتاه پاسخ، کامل کردنی، معلم ساخته، تشریحی استفاده گردد و معیار نمره دهی صرفاً بیست است (جهان پناه، ۱۳۹۵).
ارزشیابی کیفی	از پوشه کار، چک لیست، پوشه کار، مشاهده، آزمون‌های عملکردی، خود سنجی و هم سال سنجی استفاده گردد و معیار امتیازدهی متوسط، خوب و خیلی خوب باشد (سازمان نهضت، ۱۳۹۳).
ارزشیابی از نوع زمانی	در طول سال تحصیلی و دوره‌های آموزشی از ارزشیابی آغازین، تکوینی و پایانی استفاده گردد.
استفاده از آزمون‌های شفاهی و کتبی	در دروسی مثل قرآن، فارسی، از آزمون‌های شفاهی و در دروس مثل ریاضیات، علوم تجربی، علوم اجتماعی، املا، انشا از آزمون‌های کتبی استفاده گردد. استفاده از روش ترکیبی و به‌کارگیری هر دو روش در دروس بلا مانع است (آخش، ۱۳۹۹).

پرسش پنجم پژوهش: ویژگی‌های مربی نهضت سوادآموزی کدام اند؟

یکی دیگر از عناصر مهم برنامه درسی سوادآموزی مربی است. مربیان سوادآموزی نقش بزرگی در به وجود آوردن کیفیت در محیط آموزشی دارند. آن‌ها می‌توانند نقش خود را در فراهم کردن محیط‌هایی که سواد آموزان بتوانند در آن‌ها توانایی‌هایشان را شکوفا سازند ایفا کنند.

جدول (۵): مربی سوادآموزی

ویژگی‌های مربی سوادآموزی
حداقل مدرک مربی سوادآموزی (فوق‌دیپلم) بالا باشد. می‌توان از مربیان با مدرک کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا نیز استفاده کرد (سازمان نهضت، ۱۳۹۳).
رشته تحصیلی مربی سوادآموزی مرتبط و ترجیحاً یکی از رشته‌های علوم تربیتی، روانشناسی و مشاوره، باشد و با ویژگی‌های روانی، جسمی، شناختی و عاطفی سواد آموزان آشنا باشد (اکساکال، ۲۰۱۵).
از سلامت جسمی، روانی، اخلاقی لازم برای انجام وظیفه و قدرت بیان شیوا برخوردار باشد.
سازوکار لازم و جدی در پذیرش و توجیه مربیان سوادآموزی وجود داشته باشد.
احترام، منزلت و رضایتمندی مربی باید حفظ شود و به لحاظ حقوق اولیه دغدغه‌ای نداشته باشد.
به کار و حرفه خود علاقه‌مند باشد، خلاق و منعطف باشد و همچنین با روش‌های تدریس و ارزشیابی و عناصر برنامه درسی آشنا باشد (مورشتاین و اسمارت، ۲۰۱۲).

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش باهدف طراحی و اعتباربخشی الگوی برنامه درسی سوادآموزی انجام شد و ویژگی‌ها و مشخصات عناصر برنامه درسی مبتنی بر سوادآموزی شناسایی شد تا مسئولین، مدیران و مربیان با بهره‌گیری از این الگو، در مورد برنامه‌ریزی و اجرایی کردن این الگو، تصمیم‌گیری کنند، بررسی و تبیین دقیق برنامه درسی بی‌سوادان و سوادآموزان، کیفیت و اثربخشی برنامه‌های آموزشی ارائه شدنی را افزایش می‌دهد. به‌طور حتم اطلاع از

نیازهای مخاطبان، نقش بسزایی در متناسب ساختن برنامه‌های آموزشی باعلاقه‌ها، نیازها، خصوصیات روحی و روانی، جنسیت و دیگر ویژگی‌های آنان دارد. سواد آموزان نیاز دارند بدانند که چرا باید موضوعی را یاد بگیرند؟ چه اهداف، محتوا، روش‌هایی را باید بیاموزند، ارزشیابی آن‌ها چگونه باید باشد؟ مری آن‌ها چه ویژگی باید داشته باشد. این‌ها مجموعه سؤالاتی است که طراحی برنامه درسی در این پژوهش به آن‌ها پاسخ داده است. بی‌شک موفقیت و اجرای مناسب برنامه‌های آموزش سوادآموزی کشور، مستلزم چارچوبی جامع و منسجم است. این چارچوب باید به‌گونه‌ای طراحی و تدوین شود که زوایای مختلف مؤثر بر اثر بخشی آموزش‌ها را در برگیرد. در همین راستا، در این پژوهش با تمرکز بر طراحی الگوی مناسب برای سوادآموزی کشور عناصر مختلف شناسایی، طبقه‌بندی و استخراج شدند.

در بحث تبیین یافته‌های این پژوهش با پیشینه پژوهش‌های انجام‌شده در پرسش اول که مربوط به اهداف و غایات سوادآموزی است، می‌توان گفت که هدف‌ها در تعیین و هماهنگ ساختن برنامه‌ها و فعالیت‌های آموزشی و پرورشی، مشخص کردن راه و روش‌های آموزش، ارزشیابی برنامه‌ها، کار و کوشش معلم و شاگرد و میزان پیشرفت، نقش اساسی دارند (ملکی، ۱۳۸۹). ضرورت شکل‌گیری سوادآموزی و دلایل آموزشی و علمی گوناگون در زمینه بازدهی آن‌ها برای سواد آموزان و جامعه، اهداف مشخصی را در هر یک از این دوره‌ها به ذهن می‌آورد. در همین راستا پژوهشی که مستقیماً با نتایج این پژوهش همخوانی داشته باشد یافت نشد. ولی بخشی از نتایج پژوهش‌های قلتاش و همکاران (۱۳۹۷)، محمدی (۱۳۹۶)، ابراهیم‌زاده و محمد داودی (۱۳۸۸)، فتحی و اجارگاه و همکاران (۱۳۸۷)، مورشتاین و اسمارت (۲۰۱۲) با این پژوهش همخوانی داشته است. آموزش سواد آموزان محتوایی را در برمی‌گیرد که این محتوا شامل دانش‌ها، مهارت‌ها، گرایش‌ها و ارزش‌هاست. انتخاب محتوا یکی از مراحل اساسی تدوین برنامه درسی سواد آموزان است. این محتوا باید از درجه اهمیت بالایی برخوردار باشد. مفاهیم، اصول و تعمیم‌های اساسی معتبر و نو را به‌منظور تحقق هدف‌ها در نظر بگیرد و موجبات رشد توانایی‌های مهارتی و گرایش‌های ذهنی سوادآموزان را فراهم کند (ملکی، ۱۳۹۱). محتوای کتاب‌های سوادآموزی باید دست‌اول و به‌روز باشد، محتوا باید سوادآموزان را به مطالعه و آموزش ترغیب و تشویق کند و با توجه به مسائل و موضوعات زندگی و موردعلاقه آنان باشد. محتوای انتخابی باید سودمند باشد و در بهبود کیفیت زندگی سواد آموزان به کار رود، مفاهیم سوادآموزی باید با مهارت‌های اساسی زندگی تلفیق شود تا سودمندی بیشتری برای سوادآموزان داشته باشد. محتوا باید در حد تجربیات بزرگسالان باشد تا آنان برای یادگیری آن رغبت نشان دهند و آن را بپذیرند. محتوا باید از توالی ساده به مشکل یا عینی به انتزاعی پیش رود. یکی از مسائل اساسی در تدوین و تنظیم برنامه‌های درسی که همواره برنامه ریزان درسی با آن مواجه هستند انتخاب محتوای مناسب برای رسیدن به اهداف متعالی است. چراکه محتوا وسیله‌ای برای تحقق هدف است.

در پرسش دوم پژوهش که مربوط به محتوا و فعالیت‌های سوادآموزی است. نتایج پژوهش‌های قلتاش و همکاران (۱۳۹۷)، مطالعه آقازاده، قاسمپورمقدم و رضایی (۱۳۹۲)، فتحی و اجارگاه و همکاران (۱۳۸۷)، مورشتاین و اسمارت (۲۰۱۲) و بورگس (۲۰۱۱) با این پژوهش همخوانی داشته است.

در همین راستا شناخت نیازهای سوادآموزان از لحاظ علائق و محتوای آموزشی باعث می‌شود تا مسئولان سازمان نهضت سوادآموزی بتوانند با توجه به این نیازها، زمینه‌های آموزش بهتر را برای این قشر از افراد جامعه

فراهم آورند تا این قشر بتوانند در محتوای آموزشی مانند ریاضیات، خواندن و نوشتن و نیز علائق آموزشی در زندگی مانند روابط بین فردی مناسب و مؤثر، انجام مسئولیت‌های اجتماعی، تصمیم‌گیری‌های صحیح، حل تعارض و کشمکش‌های پیشرفت کنند و زندگی بهتری را برای خود، خانواده و جامعه فراهم کنند. به‌رحال در سوادآموزی کاربردی تنها آموزش خواندن، نوشتن و ریاضیات پایه مورد نظر نیست. سایر جنبه‌های اساسی آموزش بزرگسالان، از جمله آموزش سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، آگاه کردن به حقوق فردی و اجتماعی، آموزش‌های همسرداری و زناشویی و به‌خصوص تقویت بینش اجتماعی و مهارت‌های زندگی باید به مدنظر قرار گیرد چراکه محتوای آموزشی سوادآموزان نقش حیاتی در بهبود زندگی آن‌ها دارد و اگر در ارتباط با مسائل و نیازهایشان باشد استفاده‌شده و عملاً مؤثر خواهد بود. آموزش سوادآموزان زمانی نقش خود را خوب ایفا می‌کند که محتوای آموزشی تدوین‌شده دربرگیرنده اهداف برنامه درسی باشد.

مجموعه عواملی مانند منابع انسانی، امکانات، مربی، وسایل کمک‌آموزشی، فضای آموزشی، عوامل مالی و غیره به‌منظور اجرای یک دوره آموزشی برای سوادآموزان، زمانی ثمربخش خواهد بود که آموزشگران و مجریان دوره‌های آموزشی و ترویجی بتوانند فراگیران بزرگسال را در راه یادگیری مطالب و مهارت‌های موردنظر به بهترین شکل ممکن یاری دهند (جهان پناه، ۱۳۹۵). یکی از مظاهر اصلی تسریع در انتقال اطلاعات و مهارت‌ها به بزرگسالان کاربرد روش‌های آموزشی در مورد هر یک از اجزای نظام آموزشی با توجه به جنبه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی باهدف استقرار یک نظام آموزشی کارآمد و همچنین ایجاد زمینه و فرصت‌های مناسب یادگیری در محیط‌های آموزشی برای دستیابی به هدف‌های رفتاری از پیش تعیین‌شده در قالب برنامه‌ریزی آموزشی و درسی است. همچنین شناخت رویکردهای مهم آموزشی سوادآموزان و اولویت‌بندی و بهره‌گیری از مؤثرترین آن‌ها با توجه به شرایط بزرگسالان و محتوای موردنظر آنان برای دستیابی به بهره‌وری و کارایی و اثربخشی آموزشی نیز از جمله موارد مهم است. در همین راستا پرسش سوم پژوهش در مورد راهبردها و روش‌های یاددهی یادگیری است که نتایج پژوهش ابراهیم‌زاده و محمد داودی (۱۳۸۸) با این پژوهش همخوانی دارد. راهبردهای یادگیری به شیوه‌های کسب محتوا اشاره دارد. روش‌های یاددهی - یادگیری باید به هدف، محتوا، اصول یادگیری، محدودیت‌ها و توانایی‌های شاگرد، نظام ارزشی و هنجارهای جامعه، علایق شاگردان، زمان در نظر گرفته برای آموزش، رشد و فعال‌سازی فراگیر، جنبه‌های تربیتی، رشد همه‌جانبه کودک، ابعاد یادگیری، مطابقت داشته باشد و بدر نهایت انعطاف‌پذیر و متنوع باشند

پرسش چهارم پژوهش راجع به روش‌های ارزشیابی در سوادآموزی است. موضوع ارزشیابی آموزش سوادآموزان از اهمیت خاصی برخوردار است؛ زیرا شکل‌گیری آموزش‌های غیررسمی و برقراری و پایداری آن، مستلزم تلاش و همت برنامه‌ریز، مربی و فراگیر است در صورتی که روند آموزشی مورد غفلت قرار گیرد و حرکت آن بر اساس روند پیش‌بینی‌شده نباشد، عملیات مربوط به اصلاح، ترمیم و بازسازی آن بسیار مشکل خواهد بود؛ زیرا آموزش‌های غیررسمی از جمله آموزش سوادآموزان بر اساس نیازهای آنی، جاری و اولویت‌دار است. در زمینه عنصر ارزشیابی نتایج پژوهش بدری گرگری و همکاران (۱۳۸۸) با این پژوهش همخوانی داشته است.

آخرین پرسش پژوهش راجع به مربی سوادآموزی است. در تمامی نظام‌های آموزشی مربی یکی از ارکان اصلی تعلیم و تربیت هست. آن‌ها الگوهای بانفوذ تعلیم و تربیت هستند؛ بنابراین شغل آن‌ها یکی از حساس‌ترین و پرمسئولیت‌ترین شغل‌های جامعه است. پایه و اساس هر جامعه‌ای وابسته به تعلیم و تربیت افراد آن جامعه

است. شکل‌گیری شخصیت نسل جدید به عوامل مختلف درونی و بیرونی از جمله مربیان بستگی دارد. امروزه نظام آموزش و پرورش بنا به ضرورت تغییرات اجتماعی یکی از سازمان‌های پیچیده و بزرگ اجتماعی در هر کشور محسوب می‌شود. این سازمان که با رشد و توسعه اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی پیوندی ناگسستنی دارد به تدریج حالت ساده و ابتدایی خود را از دست داده و به حالتی پیچیده درآمده است.

عصر کنونی را عصری می‌دانند که در آن هدف از آموزش و پرورش تنها انتقال میراث فرهنگی و تجارب بشری به نسل جدید نیست بلکه رسالت آموزش و پرورش، ایجاد تغییرات مطلوب در نگرش‌ها، شناخت‌ها و در نهایت رفتار انسان‌ها است. در این عصر مربیان بیشترین نقش را در انتخاب و انتقال عناصر فرهنگی و دستاوردهای علمی فنی و تجارب بشری به نسل نوظهور بر عهده دارند. علاوه بر این، نقش‌های هدایتی، حمایتی و تقویتی، سازمان دادن به فعالیت‌های یادگیری دانش آموزان و رشد هماهنگی ابعاد وجودی آنان نیز به عهده مربیان است. مربی سوادآموزی فردی متعهد که با آگاهی از شیوه‌های مختلف تدریس و به کار بردن آن‌ها و با استفاده از ابتکارات شخصی خود در زمینه آموزش به تدریس افراد بزرگسال مشغول بوده است تا علاوه بر این که این افراد را از نعمت سواد بر خوردار می‌سازد آنان را نیز به مسائل مختلف جامعه آگاه نماید. در مورد مربیان سوادآموزی پژوهش خاصی یافت نشد.

به طور کلی آموزش سواد آموزان فرایندی است سازمان یافته به منظور آگاه‌سازی سواد آموزان تا بتوانند در جهت تکامل و تعالی حرکت کرده، در سرنوشت جامعه خود از لحاظ اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی مشارکت فعال داشته باشند؛ بنابراین تعریف، آموزش بزرگسالان شامل سوادآموزی، کارآموزی حرفه‌ای و شغلی، آموزش ضمن خدمت، آموزش مسائل خانواده و هر نوع آموزشی که باعث تکامل فرد بزرگسال در جامعه باشد، است. صنعتی شدن کشور ما نیاز آن‌ها را به نیروی انسانی ماهر هر روز بیش از روز پیش آشکار می‌سازد؛ به طوری که توجه اهمیت به آموزش بزرگسالان آن را برای کشور ما در اولویت خاصی قرار می‌دهد و باعث گردیده که اقدامات اساسی و جدی تری در مورد این آموزش به عمل آید. توجه به تجربه جهان در زمینه سوادآموزی، به ویژه تجربه کشورهای که موفق شده‌اند در مسیر رشد اقتصادی و پیشرفت اجتماعی حرکت نمایند، نشان می‌دهد که آن‌ها سوادآموزی را حق مسلم انسان و عامل اساسی در تحول و پیشرفت در نظر گرفته‌اند. از این رو توجه به آموزش و برنامه درسی سواد آموزان باید در اولویت قرار گیرد.

براساس یافته‌های پژوهش پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

- برنامه درسی شناسایی شده در این پژوهش در ساختار آموزشی سوادآموزی مورد توجه قرار گیرد.
- در خصوص نقش مربی لازم است به مربیان بیشتر اعتماد شود و به این منظور نظام تربیت و جذب مربیان سازمان یافته‌تر و منسجم‌تر از پیش عمل کند.
- کاربردی کردن برنامه درسی و برقراری ارتباط آن با زندگی سوادآموزان لازم به نظر می‌آید.
- استفاده بهینه از تمام ظرفیت‌های آموزش و پرورش به ویژه سازمان نهضت سوادآموزی در راستای پوشش سواد آموزان ضروری است.

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی (۱۳۹۵). آموزش بزرگسالان. تهران: انتشارات پیام نور.
- ابراهیم‌زاده، عیسی؛ محمد داودی، امیرحسین. (۱۳۸۸). بررسی مؤلفه‌های اصلی آموزش بزرگسالان به‌منظور ارائه مدل مناسب در کشور، فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، سال سوم، شماره ۴، ص ۶۸-۵۱.
- آتشک، محمد (۱۳۹۰). ارزشیابی توسعه سوادآموزی در کشورهای مسلمان، نشریه تربیت اسلامی، دوره ۶، شماره ۱۳، ص ۹۹-۱۲۱.
- آخش، سلمان (۱۳۹۹). مباحث نظری سوادآموزی، دانشنامه ایرانی برنامه درسی، انتشار برخط.
- آقازاده، محرم، قاسم پور مقدم، حسین، رضایی، محمدرضا (۱۳۹۲). بررسی میزان انطباق کتاب‌های درسی دوره سوادآموزی با اهداف مصوب شورای عالی آموزش و پرورش از دیدگاه آموزشیاران، طرح پژوهشی سازمان نهضت سوادآموزی.
- باقر زاده، علی (۱۳۹۵). سوادآموزی نیاز توسعه پایدار، سایت وزارت آموزش و پرورش به نشانی www.medu.ir
- باقر زاده، علی؛ حسن نژاد، مصطفی (۱۳۹۵). مروری بر پیش‌ها و برنامه‌های سوادآموزی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵ سازمان نهضت سوادآموزی.
- بدری گرگری، رحیم؛ وجدان پرست، حسین؛ حاتمی، جواد؛ واحدی، شهرام (۱۳۸۸). ارزیابی فرایند اجرای طرح آزمایشی برنامه درسی جدید دوره مقدماتی نهضت سوادآموزی، فصلنامه مطالعات برنامه درسی، سال چهارم، شماره ۱۰، ص ۳۰۸-۲۸۱.
- برقی، اسماعیل (۱۳۹۷). سوادآموزی عنصر کلیدی توسعه پایدار. مجله توسعه راهبرد، شماره ۵۶، صص ۲۱۰-۱۸۷.
- پور رمضان، عیسی، امیری میکال، محمد (۱۳۹۳). تحلیل نقش نهضت سوادآموزی در توسعه فرهنگی روستاهای استان گیلان. چشم‌انداز جغرافیایی در مطالعات انسانی، سال نهم، شماره ۲۶، صص ۷۱-۸۹.
- تایلر، رالف (۱۳۹۴). اصول اساسی برنامه‌ریزی درسی و آموزشی: ترجمه علی تقی‌پور ظهیر. تهران: انتشارات آگه.
- تورانی، حیدر (۱۳۹۴). بررسی نیازها و علائق آموزشی سوادآموزان و بی‌سوادان گروه سنی ۱۰ تا ۴۹ سال، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۵۷، صص ۱۴۲-۱۱۹.
- جهان پناه، سیمین دخت (۱۳۹۵). روند تحولات و مسائل آموزش بزرگسالان در جهان. انتشارات یونسکو.
- حکیمی، عبدالعظیم (۱۳۹۴). تحلیل محتوای کتاب‌های دوره‌ی سوادآموزی و ارائه چارچوب محتوای مناسب بر اساس برنامه درسی مصوب، سازمان نهضت سوادآموزی.
- خادم‌ان، طاهره (۱۳۹۶). مشکلات برنامه‌های آموزشی بزرگسالان (طرح پژوهشی). تهران: سازمان نهضت سوادآموزی.
- رجایی پور، سعید؛ اکبری، محمدرضا (۱۳۸۶). بررسی نیازهای مطالعاتی نو سوادان شهری و روستایی استان اصفهان، ماهنامه علمی پژوهشی دانشگاه شاهد، سال چهاردهم، شماره ۲۴، صص ۸۰-۶۵.
- سازمان نهضت سوادآموزی (۱۳۹۳). آیین‌نامه آموزشی، سنجش و ارزشیابی دوره‌های سوادآموزی.
- سرمد، غلامعلی (۱۳۹۳). آموزش بزرگسالان و آموزش مداوم، تهران: انتشارات سمت.
- سلیمانی، عادل؛ کریمی، محمدصادق (۱۳۹۷). شناسایی عوامل بی‌انگیزه بودن افراد بی‌سواد برای باسواد شدن و روش‌های نوین جذب آن‌ها، فصلنامه پیام فرهیختگان، سال سوم، شماره ۱۱، صص ۲۴-۷.
- شریفیان، احمد؛ باقر زاده، علی؛ نامجو منش، مهدی و عابدین، بازگیر (۱۳۹۸). تأثیر سوادآموزی برافزایش سرمایه اجتماعی و روا نشناختی سوادآموزان، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، سال ۱۸، شماره ۷۱، صص ۱۶۷-۱۴۹.
- شعبانی، حسن (۱۴۰۰). مهارت‌های آموزش و پرورش. تهران: انتشارات سمت.
- شمشیری، بابک؛ سنگی، فروغ؛ مؤمنی، محمد (۱۳۹۷). بررسی میزان انطباق محتوای آموزشی دوره انتقال با نیاز سوادآموزان استان فارس. مجله آموزش پژوهی، شماره پانزدهم، صص ۱-۱۸.

- شورت، ادموند، سی (۱۳۹۲). پژوهش تلفیقی: سنتز پژوهی، روش‌شناسی مطالعات برنامه درسی: ترجمه محمود مهرمحمدی. تهران: انتشارات سمت.
- صافی، احمد (۱۳۹۱). آموزش و پرورش ابتدایی، راهنمایی تحصیلی و متوسطه، انتشارات سمت.
- صباغیان، زهرا (۱۳۹۴). روش‌های آموزش بزرگسالان. مرکز نشر دانشگاهی.
- عباس پور، عباس؛ مهاجر، یحیی؛ رجب‌بیگی، مجتبی؛ جهان پناه، بیژن (۱۳۹۶). طراحی و اعتبار یابی الگوی برنامه آموزش بزرگسالان روستایی کشور، فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی، دوره ۱۳، شماره ۴، ص ۲۴۹-۲۲۵.
- فتاحی، واجارگاه، کوروش (۱۳۸۸). اصول و مفاهیم برنامه‌ریزی درسی: تهران: انتشارات بال.
- قادری، مصطفی. (۱۳۹۳). نظریه و عمل در مطالعات برنامه درسی. تهران: آوای نور.
- قلتاش، عباس؛ رضانی، گل افروز؛ زارع، رحیم (۱۳۹۷). شناسایی و اولویت‌بندی نیازهای آموزشی سوادآموزان تحت پوشش نهضت سوادآموزی استان فارس - رویکرد ترکیبی، مجله پژوهش در برنامه درسی، دوره هشتم، شماره اول، پیاپی ۱۵، صص ۱۵۰-۱۲۳.
- محمدی، مهدی. (۱۳۹۶) طراحی نظام کاربردی توسعه و شتاب بخشی به نهضت سوادآموزی و آسیب‌شناسی نهضت سوادآموزی در استان فارس سازمان نهضت سوادآموزی.
- معتمدی، عبدالله (۱۳۹۴). شناسایی نیازهای آموزشی زنان نو سواد نهضت سوادآموزی در ابعاد فرهنگی و اجتماعی. پژوهش در نظام‌های آموزشی.
- ملکی، حسن (۱۳۸۹). برنامه‌ریزی درسی (راهنمای عمل): تهران: انتشارات مدرسه.
- مهرمحمدی، محمود. (۱۳۹۱). برنامه درسی: نظرگاه‌ها، رویکردها و چشم‌اندازها. مشهد: شرکت به نشر.
- یوسفی، الناز؛ رنج دو ست، شهرام (۱۳۹۶). برر سی برنامه در سی آموزش بزرگسالان در کشور ایران و ترکیه، سومین اجلاس بین‌المللی علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران.

- Aksakal, B. Kazu.I. Y. (2015). "Comparison of Adult Education Policies in Turkey and European Union". *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. Vol 177. pp: 235 –239.
- Barakat, B.(2016). "Improving Adult Literacy without Improving the Literacy of Adults? A Cross-National Cohort Analysis". *World Development*. Vol 87. pp: 242–257.
- Burgess, J (2010). student participation in educational management and organization.
- Cooper, H., & Hedges, L. V. (2009). *Research Synthesis as a Scientific Process*. In H. cooper, I. V. Hedges and J. C. Valentine (Eds.), *The handbook Of research Synthesis And meta-analysis* (pp. 3-16). New York: Russel Sage Foundation.
- Gough, D. (2013) *Meta-narrative and realist reviews: guidance, rules, publication standards and quality appraisal*, *BMC Medicine*, 11:22.
- Kim, Kyong-Jee(2015); *Adult Learners' Motivation in self-directed E-learning*; Unpublished Doctoral Dissertation, Indiana University.
- Mays, N. Pope, C. & Popay, J. (2005). Systematically reviewing qualitative and quantitative evidence to inform management and policy making in the health field. *Journal of Health Services Research and Policy*, 10(1), 6-20.
- Morstain, T: Smart S.(2012). Testing health Litteracy skills in older Korean adults. *Patient Education and Counseling*, 75, 302-307.
- Noblit, G. W. & Hare, R. D. (1988). *Meta-ethnography: Synthesizing qualitative studies*. Newbury Park: Sage.
- Neumark, D. Johnson, H. Li, Q. Schiff, E.(2011) .An assessment of labor force projections through 2018: will workers have the education needed for the available jobs?, Report prepared for the AARP foundation by the Public Policy Institute of California.

- Ornstein, A. C. & Hunkins, F. P. (2013). Curriculum: Foundations, principles, and issues (6th Edition). Boston: Pearson.
- Perrin , A.L . (2010) . The Fit Between Adult Learner Preferences and the Theories of Malcolm Knowles . (UMI No . 9998105).
- Powell C. (2003).The Delphi technique: myths and realities. J Adv Nurs 2003 Feb; 41(4): 376-382.
- Street, B. Pishghadam, R. & Zeinali, S. (2015). Changes and Challenges of Literacy Practices: A Case of a Village in Iran. International Journal of Society, Culture & Language, 3(1), 16-34.
- Suri, H. (2011). Purposeful Sampling in Qualitative Research Synthesis. Qualitative Research Journal, 11 (2), 63-75.
- UNESCO. (2015). United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Available at; <http://www.en.unesco.Org>.
- UNESCO (2015). Pakistan curriculum Design and Development. Retrieved on 23 August from www.ibe.unesco.org/Regional/AsianNetwork/pdf/ndreppk.pdf/
- UNESCO. (2012). what is adult education? Fifth International Conference on Adult Education. Hamburg, July 14-18, 1997. Adult Learning: Key for the Twenty-First Century, 1-3.